

СОЦІОЛЕКТ КОКНІ ТА ПРОБЛЕМА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено вивченню способів досягнення адекватності при перекладі соціолекту кокні українською мовою. Розглянуто перекладацькі труднощі при відтворенні соціолектного мовлення представників робітничого класу. Простежено особливості перекладу фонетичних, граматичних та лексичних відхилень від літературної мови, притаманних кокні, та прийоми, за допомогою яких може бути показаний його колорит. Наведено погляди мовознавців у контексті цього проблемного питання.

Ключові слова: соціолект, кокні, переклад, вмотивовані авторські відхилення, просторіччя, прийом компенсації.

Будь-який переклад є суб'єктивною інтерпретацією, в основі якої лежить розуміння того, кому й навіщо потрібен переклад, тобто повна точність тлумачення неможлива. В. М. Халізов зазначав, що після перекладу тексту його новий вигляд, відрізняючись від початкового, виявляється і біднішим, і багатшим за нього одночасно [11, с. 217]. Будь-який переклад потрапляє під це висловлювання, оскільки кожен перекладач по-своєму інтерпретує, а не просто репродукує оригінал.

У живій мові не існує абсолютних синонімів, тому повний збіг за значенням та вжитком при перекладі неможливий. Міжмовна синонімія ніколи не є абсолютною. Особливо це стосується таких мовних одиниць, як соціолект.

Соціолект, яким послуговуються письменники при створенні твору для відображення місцевого колориту чи для характеристики окремих дійових осіб, являє собою історично сформовану, відносно автономну форму існування національної мови, яка обслуговує певний соціум і має специфічну лексико-фразеологічну систему, яка в цілому схожа з літературним стандартом, фонетичною і граматичною системами, але з певними фонетико-фонологічними та граматичними відхиленнями [6, с. 12].

Переклад авторських вмотивованих відхилень, незважаючи на надзвичайну складність відтворення, вже тривалий час посідає важливе місце в дискусіях науковців і перекладачів.

Метою статті є аналіз можливих засобів перекладу соціолекту кокні, адже такі мовні відхилення потребують адекватного, правильного перекладу та максимально повного відтворення, але й досі серед теоретиків не існує одностайної думки стосовно засобів їх перекладу.

Дослідник М. Павлов у своєму коментарі до перекладу "Пігмаліона" стверджує, що стилістично марковане мовлення не просто є допоміжним засобом характеристики дійових осіб, а виступає підвалиною побудови сюжету. М. Павлов розглядає фонетичний аспект як стрижневий елемент сюжетної лінії, а не додаткове оціночне забарвлення, яким можна знехтувати,

та ілюструє це таким прикладом: якщо від того, що Чуковський не відтворив особливостей мовлення Гека Фінна чи індіанця Джо, повість Марка Твена загалом не постраждала, то опустити фонетичний аспект у "Пігмаліоні" – це неминуче втратити головну сюжетну лінію. Тому він наголошує на тому, що від перекладача вимагається особлива ретельність і значна винахідливість, аби перенести твір на український культурний ґрунт. У свою чергу, він рекомендує впровадити елементи транскрибування при відтворенні Елізиноного ідіолекту під час перекладу тексту, оскільки відмова від передачі фонетичних неправильностей у мовленні Елізи в перекладі призводить до усунення з Елізиноного мовлення лише вульгаризмів і жаргонної лексики та мовленнєвий, а отже, і соціальний, контраст між соціолектом лондонського сходу, неприйнятним для леді, та соціолінгвістичними нормами літературної англійської мови (Standard English) зводиться нанівець [7].

Аналізуючи переклад вмотивованих відхилень, можна дійти висновку, що відтворення такого типу елементів є важким перекладацьким завданням через різні структури англійської та української мови. М. Павлов із цього приводу зазначає, що англійська й українська мови мають різні типи мовних неправильностей. Кокні відзначає переважно характерна вимова, граматичні помилки й певні особливості фразобудови. Нелітературне (або стилістично марковане) українське мовлення має дещо інші ознаки: вимова, рясне застосування фатичних мовних одиниць (інтерлокутивна збитковість), певні морфологічні видозміни; граматичні помилки практично відсутні, адже вони не є характерними для носія української мови. Отже, за його твердженням, процентне співвідношення згаданих неправильностей в українському просторіччі та в кокні не збігається [7].

Відомий перекладач В. Комісаров зазначив, що коли в тексті вживаються соціолектні форми з метою мовної ідентифікації окремих персонажів як представників певного соціального класу, перенесення цих особливостей оригіналу на текст перекладу нічого не дасть. Відтворення акустичної складової соціолекту в межах іншої звукової системи, на думку вченого, по-

збавлене сенсу, адже якщо в англійському оригіналі персонаж говорить на лондонському соціолекті “кокні”, додаючи звук *h* до слів, де він відсутній у мові перекладу, й опускаючи цей звук там, де за нормами англійської мови він повинен вимовлятися (He 'as a good hear замість He has a good ear), то спроба відтворити цю особливість у російському перекладі, вживаючи форми, що не існують у російській мові, (наприклад, Хон хобладает 'орошим слу'ом), перетворюється на повну нісенітницю [цит. за: 4].

Сучасний український науковець О. Ребрій пропонує сміливе вирішення проблеми соціолектного мовлення, стверджуючи, що своєрідним джерелом для перекладачів під час відтворення різнорівневих елементів соціолекту кокні може виступати таке суперечливе явище сьогодення, як суржик [10, с. 119].

Однак М. Павлов не погоджується з тим, що застосування суржику є гідним засобом відтворення соціального забарвлення ідіолекту персонажа, який розмовляє кокні, адже, по-перше, суржик – це суміш двох близьких мов, а кокні – соціально знижений варіант у межах однієї мови – англійської; по-друге, суржик є надто національним феноменом, аби вільно вживати його як засіб перекладу кокні, який теж, до речі, є глибоко національною культурною реалією [7].

Сучасні перекладознавці здебільшого погоджуються з тим, що для відтворення соціолекту кокні необхідно використовувати просторіччя, адже саме просторіччя виступає основним функціональним еквівалентом соціолектів у мові перекладу та надасть текстів перекладу необхідної характеристики відхилення від літературної мови. Тому перекладач, піклуючись про відтворення емоційно-стилістичних та асоціативно-образних аспектів оригіналу, має повне право вдатися у перекладі до фразеологічних зворотів і розмовно-просторічних висловлювань: наприклад, *куди преш, візьми очі в руки, повилазить, не второпаю* тощо [3].

Найчастотнішим стилістичним прийомом, який використовується перекладачами при перекладі елементів кокні, що виконують функцію мовної характеристики героїв, є посилення емпізи. Перекладацький еквівалент англійського слова отримує при цьому більший експресивний заряд, і в результаті створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналу [3].

Соціолект характеризується не лише своєрідним лексичним складом, але й своєрідною манерою вимови, варіантами морфологічних форм, певними типовими синтаксичними конструкціями. Отже, соціолектні особливості мови торкаються не тільки лексичної, але й фонетико-графічної та граматичної сфери, тобто є сплавом з різних відхилень від норми. Оскільки кожна мова має унікальний нормований узус, що унеможлиблює стовідсоткове відтворення маркованих фонетичних і граматичних (а інколи й лексичних) варіантів і форм, прийом компенсації виявляється найбільш прийнятним при

перекладі соціолектного мовлення персонажів. Продемонструємо це таким прикладом:

He do look quiet, don't 'e? D'e know 'oo 'e is, Sir? – Вид-то у него спокійний, правда? Часом не знаєте, сэр, хто он такой? [9].

Грамматичне відхилення (неправильна форма підсилювального *do* в третій особі однини) та фонетичні відхилення (опущення звуку *h*, подовження звуку *o* у слові *who* та злиття слів *do you*) становлять складність при перекладі. Звичайно, можна було б спробувати відтворити ці відхилення тими самими засобами, наприклад, перекласти дослівніше, вживши неправильну форму дієслова *нервничать* у першому реченні та опустивши якусь літеру у другому реченні: *Кажеться, он нервничаю. Случай'о 'е з'аете, кто о' такой?*, але це звучало б неприродно для реципієнта.

Сукупність граматичних та фонетичних ознак, що вказують на належність мовця до робітничого класу, успішно реалізується у перекладі завдяки прийому компенсації у вигляді просторічного звороту: *Часом не знаєте?* В цьому випадку просторіччя додає тексту перекладу необхідну характеристики відхилення від літературної норми.

Або ще декілька прикладів:

You takin aw they trips n that. – Ты все марки свои заглотил.

Замість нейтрального дієслова *to take* перекладач використовує розмовно-просторічну одиницю *заглатывать*, компенсуючи таким чином неможливість передати марковані особливості оригіналу [8].

Характерним прийомом компенсаторного відтворення фонетики соціолектизмів в емоційному мовленні є подовження приголосних.

The Victim told me that ah 'wis tae come round'. – Жертва сказала, что мне нужно зайти.

Застосування прийому компенсації, що реалізується у подовженні приголосної *ж*, при перекладі вдало передає граматичне та фонетичне відхилення, наявне в тексті оригіналу [8].

Таким чином, коли перекладач вдається до прийому компенсації, він оперує скоріш не лексемами тексту оригіналу, а семантемами, які він перекодує зі знакової системи вихідної мови в знакову систему мови перекладу. Відтак, створюється відмінний за лексичним складом вислів, але в тому самому стилістичному реєстрі, оскільки перекладачеві важливіше забезпечити стилістичну адекватність перекладу у цілому, ніж зберегти точне розташування стилістичного прийому в тексті.

Хоча термін “перекладацька компенсація” було введено Я. Рецкером, прийом компенсації увійшов в арсенал перекладацьких засобів досить давно, і деякі перекладачі-практики писали саме про нього.

Так, І. Введенський, пояснюючи метод компенсації (не вживаючи сам термін), використаний при перекладі роману В. Теккерея “Vanity Fair” (у його перекладі – “Базар житейской суеты”)

ти”), наводить уривок зі свого перекладу, де є багато латинських вкраплень, і додає: “Всіх латинських слів і деяких епітетів, доданих до окремих слів, немає в оригіналі: але я смію думати, що без цих додавань було б неможливо передати російською основну ідею В. Теккеря. Якщо містер Бінні в оригіналі не промовляє тут латинських фраз, зате він хизується ними в інших подібних випадках ... І якщо читач погодиться, що тут висловлено ідею педантизму, то перекладач вправі сподіватися, що мета його досягнута” [2].

Згодом провідні перекладознавці А. Федоров, Л. Бархударов, А. Швейцер, В. Комісаров та інші так чи інакше досліджували проблему перекладацької компенсації.

У цій статті компенсація розуміється (згідно з визначенням В. Комісарова) [5, с. 185] як спосіб перекладу, при якому семантичні елементи, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких неможлива і які втрачаються при перекладі, передаються в тексті перекладу елементами іншого порядку, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі.

Як зауважують провідні українські перекладознавці А. Гудманян та І. Струк, деякі особливості соціолекту кокні не можна передати українською мовою жодними іншими засобами, крім компенсації. Наприклад, ефективною є компенсація фонетичних та граматичних ознак оригіналу українськими вульгаризмами (*брехня* замість *неправда*, *зуби сушити* замість *посміхатися* тощо); одиницями фатичної надлишковості, що є притаманними українському просторіччю (підсилювальні частки: “і”, “й”, “ну й” “же”, “же ж”; емотивні вставлення: “осьо-сьо”, “ото”, “геть”, “собі” тощо); подовження звуків (наприклад, “а” в *ключа-а*, “е” в *се-ер, ме-ем*) [4].

Приєм компенсації чітко ілюструє, що еквівалентність перекладу забезпечується не на рівні окремих елементів тексту (зокрема лексичному), а на рівні всього перекладного тексту загалом. Таким чином, заповнюється (“компенсується”) втрачений сенс, і, в цілому, зміст оригіналу відтворюється з більшою повнотою. При цьому нерідко граматичні особливості оригіналу при перекладі компенсуються за рахунок лексичних стилістичних засобів і навпаки.

Дослідниця М. Яковлева зазначає, що помилка, яку часто роблять недосвідчені перекладачі, полягає в тому, що вони, намагаючись передати соціолект шляхом імітації розмовної мови та просторіччя в тексті перекладу, найчастіше роблять це виключно за рахунок підбору відповідних лексичних одиниць, однак цього недостатньо. Адекватність досягається і за рахунок компенсації на морфологічному й синтаксичному рівнях, а також на фонетичному рівні (щоправда, значно рідше) [12, с. 16].

Отже, відтворити українською мовою відхилення в англійській мові, притаманні соціолекту

кокні, на фонетичному та граматичному рівнях аналогічно майже неможливо, тому перекладачі звертаються до різних засобів, аби не втратити стилістичне забарвлення й колорит оригіналу. Адекватність при перекладі соціолекту кокні досягається завдяки добору перекладачем фразеологічних оборотів і розмовно-просторічних висловлювань, застосуванню прийому компенсації та транскрибуванню фонетичних відхилень.

Список використаної літератури

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – Москва : Международные отношения, 1975. – 237 с.
2. Введенский И. И. О переводах романа Теккеря “Vanity Fair” в “Отечественных записках” и “Современнике” [Электронный ресурс] / И. И. Введенский. – Режим доступа: http://az.lib.ru/w/wwwedenskiij_i_i/text_0010.shtml.
3. Глотова А. Особенности перевода кокни в романе У. С. Моэма “Лиза из Ламбета” [Электронный ресурс] / А. Глотова. – Режим доступа: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3178>.
4. Гудманян А. Г. Відтворення фонографічних аномалій діалектного мовлення в перекладі [Електронний ресурс] / А. Г. Гудманян, І. В. Струк. – Режим доступу: <http://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/13274/1.pdf>.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – Москва : Высшая школа, 1990. – 253 с.
6. Коровушкин В. П. Военные социолекты в английском и русском языках (к вопросу о контрастном описании) / В. П. Коровушкин // Социальные варианты языка : матер. Междунар. науч. конф. – Нижний Новгород, 2002. – С. 12–15.
7. Павлов М. Феномен Шоу для українського читачтва [Електронний ресурс] / М. Павлов. – Режим доступу: <http://odes-transl.com/index.php?page=pavlov--shaw>.
8. Павлова Т. Н. Проблеми перекладу сленгізмів [Електронний ресурс] / Т. Н. Павлова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2009/Philologia/52780.doc.htm.
9. Паршин А. Теория и практика перевода [Электронный ресурс] / А. Паршин. – Режим доступа: http://samlib.ru/w/wagarow_a_s/parshindoc.shtml.
10. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі / О. В. Ребрій. – Хрків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
11. Хализев В. Н. Теория литературы / В. Н. Хализев. – Москва : Союз, 1999. – 380 с.
12. Яковлева М. А. Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.20 / М. А. Яковлева. – Москва, 2008. – 22 с.

Суханова К. Ю. Социолект кокни и проблема его перевода

Статья посвящена изучению способов достижения адекватности при переводе социолекта кокни на украинский язык. Рассматриваются переводческие трудности при воспроизведении социолектной речи представителей рабочего класса. Отслеживаются особенности перевода фонетических, грамматических и лексических отклонений от литературного языка, присущих кокни, и приемы, с помощью которых может быть показан его колорит. Раскрываются точки зрения языковедов в контексте этого проблемного вопроса.

Ключевые слова: социолект, кокни, перевод, мотивированные авторские отклонения, просторечия, прием компенсации.

Sukhanova K. Sociolect Cockney and the Problem of its Translation

The article covers the question of achieving adequacy when translating sociolect cockney into the Ukrainian language. While translating cockney, there emerge many difficulties because phonetic, grammatical and lexical deviations from standard language are characteristic of it. As a result, it is unreasonable to transform the sociolect in the target text by means of the literary Ukrainian language, for the artistic originality of the work rich with cockney elements would be lost. So, the paper deals with translation difficulties related to reflecting socially framed speech of the working class, as well as the ways of translating phonetic, grammatical and lexical deviations peculiarities of cockney. When translating these motivated deviations, a translator has to transmit the text in such a way as to avoid the loss of coloring and expressiveness, laid down by the author in the original text. Socially framed speech of the characters should sound natural in the translation, so it is necessary to reflect it functionally by means of the target language. The paper analyzes translation techniques by which cockney's colouring and specifics can be shown in the best way possible. Besides, the article examines different points of view of linguists in the context of this problematic issue. Some linguists regard surzhik to be the most effective way while translating cockney. Whereas, others emphasize that surzhik is a mixture of two close languages, and cockney is a reduced social variant within one language – English, so they reject resorting to it and prefer employing vernacular which provides translations with necessary characteristics of a deviation from the standard language.

Key words: sociolect, cockney, translation, motivated author's deviations, vernacular, method of compensation.